

УДК 378.147

ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ОСНОВА ВІДБОРУ ЗМІСТУ ОСВІТИ

Грегорацук Ю.В.

Тернопільський національний економічний університет

У статті проведено огляд теоретичних досліджень професійної спрямованості загальнопредметних дисциплін у вищих навчальних закладах, до яких в немовних навчальних закладах відноситься і іноземна мова. На основі огляду виявлено, що принцип професійної спрямованості відіграє системоутворюючу роль при відборі та побудові змісту навчального предмета; представлено властивості комплексів як структурних компонентів змісту освіти; подано схему побудови навчального процесу. Особлива увага приділена психолого-педагогічним основам професійної спрямованості навчання у вищому навчальному закладі, які найбільш повно були розроблені А.О. Вербицьким. Охарактеризовано «контекстне навчання», що представляє собою інтеграцію навчальної, наукової та практичної діяльності. На основі аналізу визначено основні характеристики контекстного навчання та зазначено, що однією з продуктивних форм контекстного навчання є ділова гра.

Ключові слова: професійно-орієнтований підхід, контекстне навчання, професійна діяльність, зміст освіти, іноземна мова.

Постановка проблеми. Аналіз системи мовної освіти у вищих навчальних закладах з вивченням іноземної мови як засобу здійснення професійної діяльності дозволяє виділити в її змісті два істотно відмінних компоненти: загальнономовну підготовку студента і професійну мовну підготовку. Важливість раціонального поєднання в змісті пропонованої системи мовної освіти загальнолінгвістичного і професійного компонентів обумовлює необхідність пошуку теоретичних обґрунтувань методики навчання іноземної мови на основі професійного контексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійної спрямованості освіти отримала глибоке теоретичне трактування в сучасній педагогіці і методиці. Цьому сприяло становлення діяльнісного підходу до навчання, який отримав розвиток в працях Л.С. Виготського, В.В. Давидова, І.О. Зимньої, О.М. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна, Г.І. Щукіної та інших [6; 7; 9; 12; 5; 16]. Проблема професійного контексту навчання займала і займає велике місце в дослідженнях педагогів-методистів.

Автори дисертаційних робіт, монографій, наукових статей протягом тривалого часу досліджують, розробляють, апробують форми, методи і принципи професійно-орієнтованого навчання у вищу і середню професійну освіту.

Професійна педагогіка у вищих навчальних закладах стала предметом досліджень вчених-педагогів і методистів порівняно недавно. І з перших днів її провідною проблемою стало вивчення професійного контексту предметного навчання різних дисциплін, якій в останні роки присвячено досить багато робіт.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Отже, проведемо загальний огляд теоретичних досліджень професійної спрямованості загальнопредметних дисциплін у вищих навчальних закладах, до яких в немовних навчальних закладах відноситься і іноземна мова.

Формулювання цілей статті. Основним завданням статті є аналіз професійно-орієнтованого підходу до навчання іноземної мови як основи відбору змісту освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З нашої точки зору, найбільш повно, системно і деталізовано психолого-педагогічні основи професійної спрямованості навчання у вищому навчальному закладі були розроблені А.О. Вербицьким в концепції «Контекстного навчання». У своєму дослідженні А.О. Вербицький дав теоретичне обґрунтування необхідності переходу до навчання нового типу: від інформаційного – до продуктивного, розвивального навчання, що дозволяє ліквідувати «функціональну неграмотність» [5].

Поняття «функціональна неграмотність» А.О. Вербицький пов'язує з тим, що період предметної і соціальної адаптації молодих фахівців займає, як правило, від 3 до 5 років. Завдання професійної освіти – значно скоротити цей період. На вирішення цього завдання націлене навчання нового типу в професійній освіті – «контекстне навчання», що представляє собою інтеграцію навчальної, наукової та практичної діяльності.

Одне з серйозних протиріч вищої освіти, на думку А.О. Вербицького, полягає в неадекватності форм і умов організації навчальної діяльності формам і умовам професійної діяльності майбутнього фахівця [2]. Автор розробляє і створює нові навчальні педагогічні та психологічні моделі контекстного навчання, що дозволяє трансформувати навчальну діяльність студента в професійну діяльність молодого фахівця через послідовне моделювання предметного і соціального змісту професійної діяльності.

Контекстне навчання А.О. Вербицького спирається на теорію діяльності, відповідно до якої засвоєння соціального досвіду здійснюється в результаті активної, упередженої діяльності суб'єкта. У ньому втілюються наступні принципи: активності особистості; проблемності; єдності навчання і виховання; послідовного моделювання в формах навчальної діяльності слухачів змісту і умов професійної діяльності фахівців. Основними параметрами контекстного навчання, відповідно до А.О. Вербицького, є наступні:

1. Студент знаходиться в діяльнісній позиції.
2. Включається весь потенціал активності студента.
3. Засвоєння знань відбувається в контексті вирішення майбутніх професійних ситуацій.

4. Здійснюється формування ділових і моральних якостей особистості.

5. Навчальна інформація перетворюється з предмета навчальної в засіб професійної діяльності [2].

Особлива увага в контекстному навчанні звертається на реалізацію поступового, поетапного переходу студентів до базових форм діяльності вищого рангу: від навчальної діяльності академічного типу до квазіпрофесійної діяльності (ділові та дидактичні ігри) і, потім, до навчально-професійної діяльності (практики, стажування).

Викладання загальноосвітніх дисциплін пропонується трактувати в контексті професійної діяльності, відходячи при цьому від академічного викладу наукового знання. Як засоби реалізації теоретичних підходів в контекстному навчанні пропонується в повному обсязі використовувати методи активного навчання (в трактуванні А.О. Вербицького – методи контекстного навчання). Разом з тим наголошується, що необхідно комплексно підходити до використання різних форм, методів і засобів активного навчання в органічному поєднанні з традиційними методами [4].

У контекстному навчанні метою діяльності студента стає не опанування системою інформації і тим самим основами наук, а формування здібностей до виконання професійної діяльності. Інформація займає структурне місце мети діяльності студента лише до певного моменту, а потім ця інформація повинна отримати розвинену практику свого застосування. При цьому відбувається моделювання предметного і соціокультурного змісту майбутньої професійної діяльності, відтворення просторово-часового та змістовного контекстів професійної і соціальної практики. Одиницею навчання є не «порція інформації», а ситуація в усій своїй предметній багатозначності.

Система проблемних ситуацій дозволяє розгорнути діалектично суперечливий зміст навчання в динаміці і тим самим забезпечити об'єктивні передумови формування теоретичного і практичного професійного мислення.

Однією з продуктивних форм контекстного навчання є ділова гра, побудована за принципом імітаційного моделювання змісту і форм професійної діяльності і представляє собою по суті квазіпрофесійну діяльність [3]. Тут вдало моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професії, задається його контекст. Рольові ігри – це нібито репетиції майбутньої професійної діяльності. Основним механізмом реалізації активного (контекстного) навчання А.О. Вербицький вважає «вбудовування» інформації в просторово-часовий контекст життя і діяльності студента, де і відбувається реконструкція професійної праці в формах навчальної діяльності. Це дає можливість набутти певного досвіду професійної діяльності.

Отже, основними характеристиками контекстного навчання є те, що суб'єкт навчання із самого початку ставиться в діяльнісну позицію, предмет якої поступово перетворюється із суто навчальної у практико професійну; вимоги з боку професійної діяльності є системо утворюючими, вони задають контекстний принцип побудови й розгортання не лише окремих навчальних дисциплін, а й зміст усієї підготовки фахівця у вищому навчальному закладі.

Психолого-педагогічна модель контекстного навчання А.О. Вербицького дозволяє конструювати процес навчання, роблячи його професійно спрямованим, однак технологічна структура навчальної діяльності вимагає подальшого дослідження методологічних основ професійної спрямованості, виявлення її системоутворюючого критерію, розробки методики професійно-орієнтованого навчання.

Проблема професійно-орієнтованого навчання іноземної мови як спеціальності досліджена в роботах В.П. Бойко, О.І. Журавльової, Н.Д. Коваленко, Т.В. Кучми, Т.Б. Лесохіної, О.А. Олійник та інших авторів [1; 8; 10; 11; 13; 14]. В дисертаційному дослідженні Н.Д. Коваленко розроблені методи реалізації принципу професійної спрямованості при відборі і побудові змісту загальноосвітніх предметів у вищій школі. Автор розглядає «Англійську мову» як загальноосвітній предмет. Робота присвячена розробці та реалізації дидактичних основ відбору і побудови змісту навчального предмета, в якому принцип професійної спрямованості грає системоутворюючу роль [10]. Н.Д. Коваленко сформулювала критерії оптимальності побудови професійно орієнтованого змісту загальноосвітніх предметів та розробила конкретні алгоритми відбору побудови і оптимізації навчальних предметів.

Основою реалізації системоутворюючої функції принципу контекстного навчання в роботі Н.Д. Коваленко стало уявлення професійної діяльності і знань в системній формі і подальше проектування цього напрямку в площину навчального предмета. У площині навчального предмета, на думку автора, різні сторони професійної діяльності породжують складні навчальні комплекси, приналежність навчального матеріалу до яких є підставою для його відбору. Н.Д. Коваленко визначає такі властивості комплексів як структурних компонентів змісту освіти:

1. Кожен з комплексів представляє джерело змісту професійних знань та умінь з певної навчальної дисципліни в системній формі.

2. Сукупність комплексів надає можливість задоволення повноти подачі всіх сторін професійної діяльності.

3. Кожен комплекс забезпечує можливість вивчення навчального предмета в контексті професійної діяльності.

4. Комплекси орієнтовані на виховання професійно спрямованої особистості.

Критерієм повноти реалізації принципу професійної спрямованості, на думку автора, є ізоморфізм проекції навчального предмета в площину професії і проекції підсистеми професійної діяльності в площину навчального предмета [10].

Проблема професійної спрямованості мовної освіти проектується на процес навчання говоріння в немовних вищих навчальних закладах на основі використання мотивів професійного спілкування в дисертаційному дослідженні Т.В. Кучми. Автор визначає зміст навчання усного іншомовного спілкування, виходячи з реальних мовних потреб фахівців, обґрунтовує і розробляє методику навчання іншомовного спілкування, засновану на використанні мотивованих мовних актів. Виявляючи загальне ядро комунікативних потреб фахівців різного профілю, Т.В. Кучма обґрунтовує необхідність створення у студентів на

заняттях мотивів і комунікативних намірів, аналогічних реальним.

Констатуючи, що реальна мовна комунікація завжди має на увазі наявність мотиву, автор розробляє способи і методи трансформації навчального спілкування в професійно мотивоване. Таким чином, стрижнем пропонованої методики є мотив, а його репрезентантом – комунікативний намір.

Т.В. Кучма пропонує наступну схему побудови навчального процесу:

1. створення мотивації;
2. мовна реалізація комунікативного наміру;
3. мовленнєва реалізація комунікативного наміру в: а) керованому спілкуванні, б) вільному спілкуванні [11].

В організації навчання, максимально наближеного до реального, особлива роль відводиться вправам зі складання діалогів з комунікативним завданням, а також рольових ігор.

У дисертаційному дослідженні Т.Б. Лесохіної розглядається ракурс питань щодо змісту та технологій вищої освіти для студентів, які закінчили школи з поглибленим вивченням іноземної мови (на матеріалі англійської мови). Конструювання змісту освіти вищого навчального закладу з урахуванням професійної сфери спілкування досліджується у спектрі проблем наступності в навчанні іноземної мови між школою з поглибленим вивченням іноземної мови і вищим навчальним закладом, а також необхідності формування умінь і навичок в рамках науково-виробничої, управлінської, комерційної, політичної, правової, культурної сфер спілкування.

Автор акцентує увагу на доцільності формування спеціальних умінь:

- проведення ділової бесіди і виступів;
- ведення телефонних розмов при наявності шумів;
- анутовання і рецензування спеціальної літератури;
- ділового листування та документації;
- усного послідовного та письмового перекладів [13].

Т.Б. Лесохіна складала словник загальнонаукової та термінологічної лексики, визначила структуру поглибленого курсу вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі (корективний, основний, поглиблений, завершальний курси). В технології навчання особлива роль відводиться професійному спрямуванню вправ, що представляють імітаційні ігри від рольових до організаційно-діяльнісних, що відтворюють ситуацію реального іншомовного науково-технічного спілкування.

У дисертаційній роботі О.А. Олійник досліджуються питання змісту і форми організації тематичної бесіди в професійній сфері спілкування студентів технічних спеціальностей на прикладі навчання рідної мови як іноземної. Розробляючи лінгво-методичні основи навчання мови спеціальності, автор доводить необхідність використання метатемного підходу при визначенні предметного компонента змісту тематичної бесіди в навчально-професійній сфері спілкування. Визначена типологія тематичної бесіди: інформативно-констатуюча, інформативно-експлікативна, комбінована, оглядово-узагальнююча [14].

Основою для навчання тематичної розмови служать оригінальні тексти підручників з профільних дисциплін. Автором визначені принципи відбору тестового матеріалу.

Висновки. Завершуючи огляд теоретичних досліджень професійної спрямованості загально-предметних дисциплін у вищих навчальних закладах, до яких в немовних навчальних закладах відноситься і іноземна мова, відзначимо, що при відборі змісту навчання іноземної мови в спеціалізованих вищих навчальних закладах, які ставлять завдання формувати висококваліфікованих фахівців, для яких іноземна мова є засобом здійснення професійної діяльності, ми вважаємо за необхідне керуватися принципами контекстного підходу, оскільки він дозволяє враховувати професійну спрямованість мовного навчання при відборі його змісту.

Фундаментальна розробка психолого-педагогічних основ професійної спрямованості навчання (контекстного навчання) А.О. Вербицьким, В.П. Бойко, О.І. Журавльової, Н.Д. Коваленко, Т.В. Кучмою, Т.Б. Лесохіною, О.А. Олійник є, безумовно, значним досягненням професійної педагогіки, особливо її професійно-технічного та професійно-педагогічного векторів.

Тим часом, проблеми відбору змісту навчання іноземної мови в спеціалізованих вищих навчальних закладах до сих пір не були предметом теоретичних досліджень вчених-педагогів і методистів. У зв'язку з цим у подальших дослідженнях ми постараємося частково заповнити цю прогалину.

Принципи ж контекстного навчання в плані відбору змісту навчального процесу, підбору і, в разі необхідності, розробки навчальних посібників, вибору технологій навчання повинні стати, на наш погляд, пріоритетними при проектуванні систем мовної освіти в спеціалізованих вищих навчальних закладах.

Список літератури:

1. Бойко В.П. Профессионально-ориентированная методика формирования учебных умений у студентов I курса факультетов иностранных языков: (на материале английского языка): Дисс. ... канд. пед. наук. – Липецк. 1993.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М.: Высш. шк. 1991. – С. 82-84.
3. Вербицкий А.А. Деловая игра как метод активного обучения // Современная высшая школа. 1982-№ 3/39. – С. 129-142.
4. Вербицкий А.А. Игровые формы контекстного обучения. – М.: Знание. 1983. – С. 21-42.
5. Вербицкий А.А. Психолого-педагогические основы контекстного обучения в вузе: Дисс. ... д-ра пед. наук в виде научн. докл. – М. 1991.
6. Выготский Л.С. Проблемы развития психики. – М.: Педагогика. 1983.
7. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. – М.: Интор. 1996.
8. Журавлева О.И. Профессионально-ориентированное обучение выразительному чтению (на старших курсах языкового вуза): Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – Мн. 1993.

9. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке: Кн. для учителя. – М.: Просвещение. 1978.
10. Коваленко Н.Д. Методы реализации принципа профессиональной направленности при отборе и построении содержания общеобразовательных предметов в высшей школе: Автореф. дне.. канд. пед. наук. – Майкоп. 1995. – С. 7.
11. Кучма Т.В. Обучение говорению в неязыковом вузе на основе использования мотивов профессионального общения (на материале французского языка): Автореф. дис. .. канд. пед. наук. – М. 1991. – С. 12-14.
12. Леонтьев А.Н. Общее понятие о деятельности. Основы теории речевой деятельности. – М.: Наука. 1974.
13. Лесохина Т.Б. Особенности обучения иноязычному научно-техническому общению во втузе (на материале английского языка): Автореф. дис. .. канд. пед. наук. – М. 1995. – С. 16-18.
14. Олейник О.А. Содержание и формы организации тематической беседы в профессиональной сфере общения студентов технических специальностей (продвинутый этап обучения): Автореф. дис. .. канд. пед. наук. – М. 1994. – С. 8-12.
15. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М.: Педагогика. 1975.
16. Щукина Г.И. Роль деятельности в учебном процессе. – М.: Просвещение. 1986.

Грегорацук Ю.В.

Тернопольский национальный экономический университет

ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД К ОБУЧЕНИЮ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ КАК ОСНОВА ОТБОРА СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье проведен обзор теоретических исследований профессиональной направленности общепредметных дисциплин в высших учебных заведениях, к которым относится и иностранный язык в неязыковых учебных заведениях. На основе осмотра выявлено, что принцип профессиональной направленности играет системообразующую роль при отборе и построении содержания учебного предмета; представлены свойства комплексов как структурных компонентов содержания образования; подана схема построения учебного процесса. Особое внимание уделено психолого-педагогическим основам профессиональной направленности обучения в высшем учебном заведении, которые наиболее полно были разработаны А.А. Вербицким. Охарактеризовано «контекстное обучение», представляющее собой интеграцию учебной, научной и практической деятельности. На основе анализа определены основные характеристики контекстного обучения и указано, что одной из продуктивных форм контекстного обучения является деловая игра.

Ключевые слова: профессионально-ориентированный подход, контекстное обучение, профессиональная деятельность, содержание образования, иностранный язык.

Hrehorashchuk Yu.V.

Ternopil National Economic University

PROFESSIONALLY ORIENTED APPROACH OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING AS THE BASIS OF EDUCATIONAL CONTENT SELECTION

Summary

This article provides an overview of theoretical research of higher education disciplines professional orientation. Foreign language belongs to such disciplines in non-language universities. It is found that the principle of professional orientation plays a key role in the discipline content selection and formation. Complexes qualities are presented as structural components of educational content. The scheme of the learning process is given. Particular attention is paid to the psychological and pedagogical foundations of professional orientation teaching in higher education, which is fully developed by A. Verbytsky. The «contextual learning», which is the integration of teaching, research and practice is characterised. The main characteristics of contextual learning are analysed and management game is stated as one of the forms of productive contextual learning.

Keywords: professionally-oriented approach, contextual learning, professional activity, content of education, foreign language.